

Mishnah Sukkah, chapter 3

משנה סוכה פ"ג ג

- (1) A stolen lulav or a withered one is not valid [the verse states: (Leviticus 23:40) — “You must take for **yourselves**,” this excludes one that is stolen; another reason for invalidating a stolen lulav is that it is a mitzvah made possible by a transgression. The verse continues: **פרי עץ הדר** — “The fruit of the tree *hadar*” the word *hadar* also means **beautiful**, thus disqualifying any one of the four species that were withered]. One that came from an *asheirah* [idol tree (see Deuteronomy 12:3)] or from a condemned city [whose majority strayed and worshipped idols (see Deuteronomy 13:16)] is not valid. [The reason being is that in both instances the lulav must be burned and in fact is already *halachikally* considered as burned and thus lacking the *halachikally* required dimensions.] If its top was broken off [it is not considered **beautiful**] or if its leaves were detached [and are only connected by being retied to the spine] it is not valid. If its leaves are [connected to the spine but are] spread apart it is valid. Rabbi Yehudah says: [It is only valid if] he ties them together at the top [the halachah does not follow Rabbi Yehudah]. The thorn palms of the Iron Mountain [a species of palm that has very short leaves, if the top of one leaf reaches the bottom of the leaf on top of it, they] are valid. A *lulav* that has three handbreadths [corresponding to the minimum size of the myrtle — *hadas*] and [has an additional handbreadth which] is long enough to wave is valid.
- (2) A stolen [myrtle] *hadas* or a withered one is not valid [as above]. One that

רבנו עובדיה מברטנורא

א לולב הגזול פסול. דכתיב ולקחתם לכם, משלכם. ולאחר יאוש בעלים נהי דשלו הוא שקונה אותו ביאוש, מכל מקום הוי מצוה הבאה בעבירה: **והיבש פסול**. דבכולהו בעיני הדר, וליכא: **של אשירה**. אילן הנעבד: **ושל עיר הנדחת פסול**. דלשריפה קאי, ולולב בעי שיעור, והני כיון דלשריפה קיימי אין שיעורן קיים: **נקטם ראשו פסול**. דלא הוי הדר: **נפרצו עליו**. ואינן מחוברין אלא על ידי אגידה: **נפרדו עליו**. מחוברים הן בשדרה, אלא שלמעלה הן נפרדין לכאן ולכאן כענפי אילן: **יאגרנו מלמעלה**. אם נפרדו עליו יאגרם שיהיו עולים עם השדרה כשאר לולבים. ואין הלכה כר' יהודה: **ציני הר הברזל**. יש דקלים שלולבין שלהן עליהן קצרין מאד ואין עולין על אורך השדרה, אם הן ארוכין כל כך עד שראשו של זה מגיע לצד עיקרו של זה כשרים: **כל לולב שיש בו שלשה טפחים** כנגד אורך ההדס וטפח יותר, כדי לנענע בו, דלולב בעי לנענעי כדלקמן: **כדי לנענע בו**. תני, וכדי

came from an *asheirah* or from a condemned city is not valid [as above]. If its tip was broken off, or if its leaves were severed (see Rabbi Tarfon of Mishnah 4, regarding the *halachah*), or if it had more [black or red] berries than leaves, it is not valid [green berries are inconsequential]. If he decreased the number of berries, it becomes valid. But [since this is considered as repairing] one may not diminish their number on the Festival

[just like one may not mend a vessel on a shabbat or a Festival].

(3) A stolen [willow-twig] *aravah* or a withered one is not valid. One that came from an *asheirah* or from a condemned city is not valid [as above]. One whose tip is broken off [here, too, this is not the *halachah*] or whose leaves are severed or a [white stemmed] *tazftzefah* [willow, whose leaves are round] is not valid. One that is wilted or part of its leaves have fallen off, or willows from a [rain-watered] field [though the verse refers to “willows of the brook” (Leviticus 23:40)], is valid.

(4) Rabbi Yishamael says: [One must have] three *hadasim* two *aravot* and one *lulav* and one *etrog*. [He later retracted and stated:] Even if two [of the *hadasim*] have their tips broken and one does not [it is valid, since he now maintains that only one *hadas* is required for the *mitzvah*]. Rabbi Tarfon [maintains that *hadar* — **beautiful**, is not a requirement for *hadasim* and] says: Even if all three have their tips broken [the *halachah* follows Rabbi Tarfon]. Rabbi Akivah says: Just

רבנו עובדיה מברטנורא

לנענע בו, דהיינו טפח יותר על שלשה טפחים: **ב** נקטם ראשו פסול. ולית הלכתא כסתם מתניתין אלא כר' טרפון דאמר לקמן אפילו שלשתן קטומין כשרים: **ענביו**. פרי יש בו, שדומה לענבים: **מרוכות מעליו פסול**. לא שנו אלא שחורות או אדומות, אבל ירוקות מינא דהדס הוא וכשר: **ואין ממעטין אותם ביום טוב**. דהוי ליה מתקן: **ג** נקטם ראשה פסולה. אף זו אינה הלכה: **צפצפה**. מין ערבה ועלה של עגול: **ושל בעל**. שגדלה בשדה ולא בנחל, כשרה. לא נאמר ערבי נחל אלא שדיבר הכתוב בהווה: **ד אפילו שנים קטומין**. אהדסים קאי. ובגמרא פריך, אי קטום פסול והוא מצריך שלשה ליבעו כולוהו שלימים. ואי קטום כשר ליכשר בשלשתן קטומים. ומסיק דחור בו ר' ישמעאל מתחלת דבריו שהיה מצריך שלשה הדסים ומכשיר אפילו שנים קטומין, והוא הדין אי לא מייתי להו כלל, דקטומין במאן דליתנהו דמי: **אפילו שלשתן קטומין**. דלא בעי הדר בהדס (כב). והלכה כרבי טרפון:

like the *lulav* is one and the *etrog* is one, so, too, [only] one *hadass* and one *aravah* [are required].

(5) A stolen *etrog* or a withered one is not valid. One that came from an *asheirah* or from a condemned city is not valid. If it was from *orlah* [from a tree that is three years old or younger] it is not valid [the verse states: “When you come to the Land and you plant

any food tree ... it must be blocked to you from use for three years,” (Leviticus 19:23) and regarding the *etrog* there is a requirement that “You must take for yourselves,” i.e., that it be fit for use, meaning fit to be eaten. One that was] from defiled *terumah* [which may not be eaten] is not valid. If it was of pure *terumah* [at the outset] one should not take it [so as to avoid defiling it], however [since a priest may eat it], if he did take it, it is valid. If it was from *demai* [the produce of an *am ha'aretz* regarding which there is a doubt whether or not the laws of *ma'aserot* had been followed, since the Rabbis prohibited it from being eaten until properly tithed] the school of Shammai declare it not valid, but the school of Hillel declare [that since the Rabbis did not forbid the poor from eating it (see *Demai* 3:1, vol. 1 pg. 100)] it is valid. From *ma'aser sheni* [second tithe produce set apart in the first, second, fourth and fifth years of the *shemittah* cycle, which must be eaten in purity in Jerusalem, if] in Jerusalem [at the outset] he should not take it [so as not to defile it] however if he did take it, it is valid [however, if he took an *etrog* of *ma'aser sheni* and he was not in Jerusalem since it is forbidden to eat, it would not be valid].

(6) If scabs covered the larger part of it [in one area, or, if there were two, or three, scabs in different areas of the *etrog*, or even if there were one scab on the top part of the *etrog* which is very noticeable], if its *pitum* is removed if it[s entire thin outer membrane] were peeled [others maintain the reverse that if its entire outer membrane were removed the *etrog* all has one color and would be valid,

רבנו עובדיה מברסגורא

ה של ערלה ושל תרומה טמאה פסול. דאמר קרא (ויקרא כג) ולקחתם לכם, שיהיה ראוי לכם: ואם נטל כשר. שהרי יש בה היתר אכילה: ובית הלל מכשירין. דהא אזי לעניים, כדתנן מאכילין את העניים דמאי: בירושלים כו'. אבל חוץ לירושלים לא, דבעינן לכם, שיהא ראוי לכם: ו עלתה חזוית. כמין אבעבועות דקות: על רובו. במקום אחד הוא דבעינן רובו, אבל בשנים או

עקיבא אומר, כשם שלולב אחד ואתרוג אחד, כך הדס אחד וערבה אחת: ה אתרוג הגזול והיבש, פסול. של אשרה ושל עיר הנדחת, פסול. של ערלה, פסול. של תרומה טמאה, פסול. של תרומה טהורה, לא יטול. ואם נטל, כשר. של דמאי, בית שמאי פוסלין, ובית הלל מכשירין. של מעשר שני בירושלים, לא יטול. ואם נטל, כשר: ו עלתה חזוית על רבו, נטלה פטמתו, נקלה,

our case here is where portions of the outer membrane are removed giving the etrog a patched appearance] or [if the etrog is] split, punctured [through and through] and was missing [even] the slightest amount, [or if it was not punctured completely through and wasn't missing anything but the top layer was punctured partially the width of a Roman issur coin,] the etrog is not

valid. If [one] scab covered the lesser part of it [in one place], if its *ukatz* [the stem by which it is attached to the tree] was removed or if it was punctured [less than the size of an issur] but there is nothing missing, it is valid. A black *etrog* [where it is not usual for an *etrog* to be that color] is not valid. But one that is [dark] green like a leek, Rabbi Meir declares it to be valid, but Rabbi Yehudah declares it invalid [the *halachah* follows Rabbi Yehudah. [Those disqualifications based on the etrog missing a part applies only to the first day of the Festival where the obligation is Biblical].

(7) The minimum size of an *etrog* Rabbi Meir says: As the size of a nut. Rabbi Yehudah says: As the size of an egg [the *halachah* follows Rabbi Yehudah]. And the maximum size is so that he can hold two of them in one hand these are the words of Rabbi Yehudah, but Rabbi Yose says: Even one that must be held in both hands [is also valid, the *halachah* follows this view].

(8) The *lulav* is only tied with its own kind, these are the words of Rabbi Yehudah

רבנו עובדיה מברטנורא

בשלשה מקומות אפילו על מיעוטו פסול. ועל פטמתו אפילו כל שהוא פסול, ששם הוא נראה יותר מבשאר מקומות: מטמתו. הדר שבראשו כמו פטמא של רמון: נקלף פסול. ודוקא שנקלף כולו, אבל מקצתו כשר. ואית דאמרי איפכא, נקלף מקצתו פסול, דמחזי כמנומר, אבל נקלף כולו כשר. והאי נקלף, לא שהוסרה הקליפה עד שנראה הלבנונית שבתוכו, דהאי הוי חסר ופסול, אלא שנקלף ממנו גלד דק ומראהו ירוק כאשר בתחלה: ניקוב. נקב מפולש מעבר אל עבר אפילו בכל שהוא פסול. ושאינו מפולש ואינו חסר כלום כגון שתחב בו יתד עבה אם הנקב רחב כאיסר פסול, פחות מכאן כשר, והיינו ניקב ולא חסר כל שהוא כשר דתנינן לקמן שאינו מפולש ואינו רחב כאיסר: אתרוג הכושני. שגדל כאן והוא שחור פסול. אבל כושי שגדל בארץ כוש אורחיה הוא וכשר: ור' יהודה פוסל. והלכה כר' יהודה. וכל הני פסולים ביום טוב ראשון. אבל ביום טוב שני עם שאר הימים הכל כשר: ז' ר' יהודה אומר כביצה. והלכה כר' יהודה דפחות מכביצה פסול: ר' יוסי אומר אפי'

נסדק, נקב וחסר כל שהוא, פסול. עֲלֵתָהּ חֲזוּתָהּ עַל מַעוּטוֹ, נִטְלָה עֲקָצוֹ, נִקְבָּה וְלֹא חָסַר כָּל שְׁהוּא, כָּשֶׁר. אֶתְרוּג הַכּוּשִׁי, פְּסוּל. וְהִירוּק כְּכַרְתִּי, רַבִּי מֵאִיר מְכַשֵּׁיר, וְרַבִּי יְהוּדָה פּוֹסֵל: ז' שְׁעוֹר אֶתְרוּג הַקָּטָן, רַבִּי מֵאִיר אֹמֵר, כְּאֶגּוֹז. רַבִּי יְהוּדָה אֹמֵר, כְּבִיצָה. וּבְגֵדוֹל, כְּדִי שִׁיאֲחִזוּ שְׁנַיִם בְּיָדוֹ אַחַת, דְּבָרֵי רַבִּי יְהוּדָה. רַבִּי יוֹסֵי אֹמֵר, אֶפְלוֹ אֶחָד בְּשֵׁתִי יְדִי: ח' אֵין אוֹגְדִין אֶת הַלּוּלָב אֱלָא כְּמִינּוֹ,

[he maintains that the *lulav* requires binding with *hadasim* and *aravot*, thus had it been tied with anything other than its own kind it would now be five species instead of four]. Rabbi Meir [maintains that there is no binding requirement, thus its binding is inconsequential and therefore] says: Even with [ordinary] cord [the *halachah* follows Rabbi Meir]. Rabbi Meir once related that the men of Jerusalem used to tie their *lulavim* with strands of gold. They said to him:

But underneath [the gold] it was tied with its own kind.

(9) Where [in the Hallel recital] was [it instituted by the Rabbis that] the *lulav* [be] waved? At the beginning “Give thanks to the Lord” [הודו לה'] and at the end of [the verse, **כי לעולם חסדו**, another explanation and the one we follow: At the beginning of Psalms 118: “Give thanks to the Lord” and at the end of Psalms 118, where the verse repeats itself] and at “Please O Lord bring salvation now”; these are the words of the School of Hillel. The school of Shammai say: Also at “Please O Lord bring success”. Rabbi Akivah said: I was watching Rabbi Gamliel and Rabbi Yehoshua, and, while all the people were waving their *lulavim*, they waived them only at “Please O Lord bring salvation now” [the *halachah* follows the view of the school of Hillel]. If one was on the way and had no *lulav* with him to use, [if he forgot to take the lulav and started eating in violation of the Rabbinic decree that one not eat before taking the lulav] he should [interrupt

רבנו עובדיה מברטנורה

אחד בשתי ידיו. והלכה כר' יוסי: ה' בגימנוניות של זהב. חוטי זהב כפופים כגימון, כמו הלכוף כאגמון (ישעיה נח), וסובבין האגודה: במינו היו אוגדין אותו מלמטה. לקיים מצות אגד. וזה לנוי בעלמא הוה. ור' יהודה לטעמיה דאמר לולב צריך אגד, הלכך אי אגיד ליה שלא במינו הוו להו חמשה מינין. ואנן קיימא לן דלולב אין צריך אגד הלכך בהא הלכה כר' מאיר: ט' והיכן היו מנענעין. השתא מהדר תנא להא דתנינן לעיל, כל לולב שיש בו שלשה טפחים כדי לנענע, אלמא מצוה בנענוע, והיכל מנענעים: בהודו לה' תחלה. תחלת המקרא: וסוף. סוף המקרא, כי לעולם חסדו. ואית דמפרשי, תחלה הודו ראשון. וסוף, הודו אחרון שבטוף ההלל. והכי מסתברא. וכיצד מנענע, מוליק ומביא כדי לעצור רוחות רעות, מעלה ומוריד כדי לעצור טללים רעים. ובהולכה מנענע שלשה פעמים וכן בהבאה וכן בעליה וכן בירידה, על כל אחת ואחת שלשה פעמים: והם לא נענעו אלא

his meal and] take it at his table when he comes home. If he did not take it in the morning he takes it in the afternoon since the entire day is valid for [the mitzvah of] *lulav*.

(10) If a slave, a woman or minor, was reciting the Hallel for him [being that they are not obligated to recite Hallel one cannot fulfill his obligation by listening to them and] he must repeat

after them whatever they say [i.e., every word] and let a curse come upon him [for not learning how to recite it himself]! If an adult was reciting for him [which was the custom during Mishnaic times], he [and the rest of the congregation] answers after him [after every verse] *Hallelu Yah*.

(11) In a place [in Hallel] where it is customary to repeat [twice each verse, i.e., from *אורך* until the last *לה' הודו*] he repeats [since that psalm (118) is written in repetitious style until *אורך*], where it is customary to recite as is, [without repetition] he recites as is. [Where it is customary] to recite a blessing after it he recites after it [however, the blessing before Hallel is not subject to custom rather it is always recited]. Everything follows the local custom. If one purchases a *lulav* from his friend [an *am ha'aretz* who is suspected of selling *shemittah* produce] during *shemittah*, he [the *am ha'aretz*] gives him an *etrog* as a gift since [unlike the *lulav* which is not considered food and is thus permissible to purchase during *shemittah*] he may not purchase it [the *etrog*] during *shemittah* [thus he may pay

רבנו עובדיה מברטנורא

באנא ה' הושיעה נא בלבד. ואין כך הלכה אלא כדברי בית הלל: **יטול על שלחנו.** אם שכח ולא נטל לולב קודם אכילה, יפסיק סעודתו ויטול על שלחנו: **מי שהיה עבד או אשה או קטן וכו'.** מי שאינו חייב בדבר אינו מוציא אחרים ידי חובתן, לכך צריך שיענה אחריו מלה במלה מה שהוא אומר: **ותהי לו מארה.** שלא למד: **עונה אחריו הללויה.** על כל דבר שהוא אומר, שכך היו רגילין לענות אחר מקרא את ההלל על כל דבר ודבר הללויה: **יא מקום שנהגו לכפול.** כל פסוק ופסוק מאורך ולמטה עד סוף הלל, כופלים, לפי שכל אותו הפרק מהודו לה' כי טוב עד אורך כי עניתני, כולו כפול במקרא, ומאורך ולמטה אינו כפול, לכך נהגו לכפול המקראות הללו: **לברך אחריו.** הכל כמנהג המדינה. אבל ברכת הלל לפניו מצוה היא בכל מקום ואינה תלויה במנהג: **הלוקח לולב מחברו.** עם הארץ: **שבביעית.** שעם הארץ חשוד על השביעית. ונהי דרמי לולב יכול ליתן לו לפי שלולב עץ בעלמא הוא ואין בו קדושת שביעית, דמי אתרוג אינו יכול ליתן לו, שפירות שביעית צריכין להתבער בשביעית הן ודמיהן, הלכך צריך שיקח ממנו האתרוג במתנה ולא

him extra for the lulav so that the seller gives him the *etrog* as a gift].
 (12) Originally the lulav was taken in the Temple for seven days and in the provinces [including Jerusalem] on the first day [only, this is deduced from the verse: "On the first day you must take for yourselves ... And you must rejoice **before the Lord** for a seven day period" (Leviticus 23:40), thus

רשאי ללקחו בשביעית: יב בראשונה היה לולב נטל במקדש שבועה, ובמדינה יום אחד. משחרב בית המקדש, התקין רבן יוחנן בן זכאי שיהא לולב נטל במדינה שבועה, זכר למקדש. ושיהא יום הנף כולו אסור: יג יום טוב הראשון של חג שחל להיות בשבת, כל העם מוליכין את לולביהן לבית הכנסת. למחרת משבימין ובאין, כל אחד ואחד מכיר את שלו, ונטלו. מפני שאמרו חכמים, אין

before the Lord, i.e., at the Temple, it is for a seven day period]. After the destruction of the Temple Rabbi Yohanan ben Zakkai instituted that the *lulav* be taken in the provinces for seven days, in remembrance of the Temple. And that it is prohibited [to partake of any *chadash* new-grain] the entire of day of waving [of the omer meal-offering, i.e., the sixteenth of Nissan (see Leviticus 23:10 ff.). When the Temple stood the new crop would be permitted right after the omer was offered, assumed to be no later than midday (see Menahot 10:5) after the destruction of the Temple, Biblically, the new crop would be permitted at day break of the sixteenth].

(13) [During the Temple era when the lulav was taken even on shabbat] if the first day of the Festival falls on shabbat all the people bring their *lulavim* to the synagogue [before shabbat since carrying in a public domain is prohibited]. In the morning they awake early and come and each one recognizes his own *lulav* and takes it since the Sages have ruled that one does not fulfill his obligation on

רבנו עובדיה מברטנורה

יתן לו דמיו, שמא לא יבערם עם הארץ בקדושת שביעית: יב במקדש שבועה. כדררשין לפני ה' אלהיכם שבעת ימים, ולא בגבולין שבעת ימים: ובמדינה. בירושלים שאף הוא כגבולים לענין זה: ושיהא יום הנף. של עומר, דהיינו יום ששה עשר בניסן: כולו אסור. ובזמן שבית המקדש קיים משקרב העומר היו אוכלים חדש בו ביום, דכתיב (ויקרא כג) עד הביאכם. וכשחרב בית המקדש מותר מן התורה משהאיר המזרח, דאמרינן כתוב אחד אומר (שם) עד עצם היום הזה, דמשמע משהאיר המזרח, וכתוב אחד אומר עד הביאכם, הא כיצד, בזמן דאיכא עומר עד הביאכם, בזמן דליכא עומר עד עצם היום. ואסר רבן יוחנן בן זכאי עליהם כל היום, משום מהרה יבנה בית המקדש ויאמרו אשתקד מי לא היה אבלין משהאיר המזרח השתא נמי ניכול: יג יום טוב ראשון וכו'. דאמרינן לקמן דמצות לולב דוחה את השבת ביום טוב ראשון לבדו, ולפיכך היו מוליכין שם לולביהם מערב שבת (נב): אין אדם יוצא וכו'. דכתיב ולקחתם לכם ביום הראשון, לכם משלכם. ואם נתנו לו חברו במתנה אפילו על מנת להחזיר שמה מתנה, ונטלו ויוצא בו ואחר כך מחזירו. ואם לא החזירו אגלאי

the first day of the Festival with the lulav of his friend [based on the verse: (Leviticus 23:40) ולקחתם לכם ביום הראשון — “You must take for yourselves on the first day”. One may, however, give it to his friend as a present on the condition that he returns the present to him after use]. However, on the other days of the Festival one does fulfill his obligation with the

lulav of his friend.

(14) Rabbi Yose says: If the first day of the Festival falls on shabbat and one [who had not yet fulfilled the mitzvah of lulav at home] forgot and carried his lulav into a public domain, he is exempt [from bringing a sacrifice] since he brought it with permission [while performing a mitzvah. The question is how is this possible, since by his very handling of the lulav he fulfilled his obligation? The Gemara answers that he carried it upside down].

(15) [During Temple times when the lulav was taken on shabbat] a woman [although not obligated to perform the mitzvah] may take a lulav from her son and from her husband and may put it back in the water on shabbat [and it is not considered *muktzah*. At present times since we don't take the *lulav* on shabbat it is considered *muktzah*]. Rabbi Yehudah says: On shabbat one may return it to the water [so as to prevent it from withering]. On the Festival one may even add water [but may not change the water since this considered as undue labor prohibited on a Festival] and on the intermediate days it [the water] should be

רבנו עובדיה מברטנורא

מלתא למפרע דגזול היה בידו מעיקרא ולא יצא ידי חובתו: **יד פטור מפני שהוציאו ברשות.** וכגון שלא יצא ידי חובת נטילה בשעה שהוציאו. אבל יצא ידי חובת נטילה קודם שהוציאו חייב, דלא טריד מהשתא במצוה לעשותה, והיכי משכחת דלא יצא ידי חובת נטילה קודם שהוציאו דהא מדאגבדיה נפק ביה, משכחת לה כגון שהפכו, שכל המצות כולן ין אדם יוצא בהן אלא דרך גדילתן, שנאמר (שמות כו) עצי שטים עומדים, שעומדים דרך גדילתן. אי נמי, שהוציאו בכלי, דלקיחה על ידי דבר אחר דרך בויון לאו שמה לקיחה. והלכה כר' יוסי: **טו מקבלת אשה.** את הלולב, ולא אמרינן דמטלטלת מידי דלא חזי לה: **ומחזה למים.** שלא יכמושו: **בשבת מחזירינם.** שהרי מהם נטלום היום. אבל לא מוסיפים וכל שכן שאין מחליפין; וביום טוב מוסיפין. אבל לא מחליפין לשפוך

changed. A minor who knows how to shake is [Rabbinically] obligated in [the mitzvah of] lulav. ובמועד מחליפין. קטן היודע לנענע, חייב בלולב:

רבנו עובדיה מברטנורא

אלו ולתת צונגין מהן, דטרח לתקן מנא: ובמועד. בחול המועד מצוה להחליף. והלכה כר' יהודה: חייב בלולב. לחנכו מדברי סופרים:

eMishnah.com